

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-9-85-14>

УДК 811.112.2'373.7

Олійник Л.В., Нестерова К.І.Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**НІМЕЦЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЖАНРУ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ:
ЇХ СТРУКТУРНО-ГРАМАТИЧНА, СЕМАНТИЧНА ТА ТЕМАТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА**

Анотація. Дослідження присвячене актуальній проблемі – вивченню специфіки функціонування фразеологічних одиниць німецької мови в жанрі політичного дискурсу. Актуальність теми дослідження зумовлена підвищенням інтересом української спільноти до політичних процесів на європейському просторі, зростаючою частотністю вживання фразеологізмів політичними діячами в процесі реалізації своїх інтенцій щодо пошуку ефективних стратегій і тактик залучення уваги адресата до актуальних проблем та питань, ефективного впливу на нього. Завдання даної розвідки полягає у виокремленні структурно-граматичних та структурно-семантичних особливостей фразеологізмів жанру політичного дискурсу, їх тематичної спрямованості. В результаті проведеного дослідження з'ясовано, що найпоширенішою групою фразеологізмів за морфологічно-синтаксичною класифікацією є група віддіслівних компонентів з базовим субстантивним компонентом, найчастіше вживаними в промовах політиків виявились фразеологічні єдності, а тематично вживані ними фразеологічні одиниці можна розподілити на групи, що позначають: успіх, наполегливість/рішучість, співпрацю, готовність до дії, невпевненість та контроль.

Ключові слова: політична промова, фразеологізм, структурно-граматична характеристика фразеологізмів, структурно-семантична класифікація, тематика фразеологізмів.

Olijnyk Lidiia, Nesterova Karina
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

**GERMAN PHRASEOLOGIES OF THE GENRE OF POLITICAL DISCOURSE:
THEIR STRUCTURAL-GRAMMATICAL, SEMANTIC AND THEMATIC CHARACTERISTICS**

Summary. The research is devoted to a topical problem – the study of the specifics of the phraseological units' functioning in the genre of political discourse (German language). The relevance of the research topic is due to the increased interest of the Ukrainian community in political processes in Europe, the increasing frequency of phraseology use by politicians in the implementation of their intentions to find effective strategies and tactics to draw attention to current issues. It is impossible to ignore the functioning of phraseology in the genre of political speech, because, sometimes, the meaning of the phraseological unit reflects its essence. Phraseologies are one of the methods of achieving the communicative goal of politics, because they can be used in all circumstances (within the framework of political etiquette) and not only reflect the situation, but also become a tool to ensure the availability of information. Phraseology attracts speakers with its expressiveness, the ability to accurately express, positively or negatively assess the phenomena and processes of our present. It is worth noting the practical value of the study work, which is to highlight the structural and grammatical features of phraseology of the political discourse genre, their thematic characteristics. The object of research are the phraseological units used by German politicians. Our study is based on 210 speeches by German-speaking politicians, namely, German Chancellor Angela Merkel, members of the Bundestag Hubertus Heil and Kerstin Grise, former German Chancellor Helmut Kohl, former German Federal President Roman Herzog, Austrian politician Yerwicz for the period from 2010 to 2020, in which 105 phraseological units were identified. As a result of scientific research, it was found that the most common group of phraseology by morphological and syntactic classification is a group of verb components with a basic substantive component, the most commonly used in the speeches of politicians were phraseological units, and thematically used phraseological units can be divided into groups denoting: readiness, success, success action, uncertainty and control.

Keywords: political speech, phraseologisms, structural-semantic classification of phraseologisms, structural-grammatical classification, thematic characteristics.

Постановка проблеми. Політична мова має бути лексично насиченою, адже реципієнт дослухається до тієї особистості, що здатна викликати у нього емоційний відгук, тобто, коли політик здатен вербально співвіднести себе, свій стиль життя та цінності з типовими моделями в його суспільстві, скоротити дистанцію, створити ілюзію неформального, діалогового спілкування, викликати довіру. Фразеологізми виступають одним з прийомів досягнення комунікативної цілі політика, адже можуть вживатися за усіх обставин (в рамках політичного етикету) та не тільки відображати ситуацію, а й стати інструментом для забезпечення доступності викладу інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості перекладу фразеологічних одиниць сучасної німецької мови розглядали М.Г. Дима та О.Б. Дембровська (шляхи передачі німецьких фразеологічних одиниць українськими відповідниками), фразеологізми німецької мови з етнокультурним компонентом як перекладознавчу проблему досліджували Марковська А.В. та Любчук Н.В., фразеологічні одиниці з топонімічним компонентом у німецькій мові та їх переклад на українську мову – І.Ф. Ісаєва та Н.М. Сабанська, прийоми перекладу фразеології газетних статей спортивної тематики з німецької мови на українську досліджували О. Мазур та Н. Вольвач, фра-

зеологізми з колоративним компонентом у німецькій мові – Г.І. Капніна. Однак дослідження фразеологізмів жанру політичного дискурсу залишилися поза увагою наших лінгвістів.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз структурно-граматичних та семантичних особливостей фразеологізмів, що вживаються в німецькомовних політичних промовах, визначення їх тематичної специфіки.

Матеріалом дослідження виступають 210 промов німецькомовних політичних діячів, а саме, федерального канцлера Німеччини Ангели Меркель, членів бундестагу Хубертуса Хайля та Керстін Грісе, попереднього федерального канцлера Німеччини Гельмюльта Коля, попереднього федерального президента Німеччини Романа Херцога, німецького політика Фрідріха Мерца, австрійського політика Єви Главішник, за період з 2010 до 2020 року, в яких було виділено 105 фразеологічних одиниць.

Виклад основного матеріалу. *Політичний дискурс* – це офіційна мова державної влади, засоби впливу якої відрізняються від характерних мовних засобів публіцистичного, художнього та розмовного дискурсу.

Політичний дискурс трактується як інституційне спілкування, яке використовує певну систему професійно-орієнтованих знаків, тобто характеризується власною субмовою (лексикою, фразеологією). Існують мовленнєві акти, що характерні лише для цього типу спілкування: політичні перформативи (довіри, недовіри, підтримки, вибору, вимог, обіцянки) [1].

Фразеологізми відображають позамовну дійсність, називають предмети та явища навколишнього середовища, фіксують зміст, який стосується умов життя народу – носія тої чи іншої мови, вони є дзеркалом національної культури. Тобто, вивчаючи особливості та структурні компоненти мови певного народу, ми отримуємо можливість краще розуміти людей, які говорять іноземними мовами, виражати свої власні думки, будувати більш гармонійні і дипломатичні взаємини між народами і країнами. Фразеологізми збагачують лексику забарвленість мовлення, сприяють його влучності, виразності, до тепності.

Вживання фразеологізмів надає промовам жвавості та образності. Це цінують політики, звертаючись до фразеології в політичних текстах і усних виступах. Фразеологія привертає виступаючих своєю експресивністю, потенційною можливістю позитивно або негативно оцінювати явища, висловлювати схвалення або засудження, іронічне, глузливе або інше ставлення.

Лінгвісти схильні пов'язувати активне вживання фразеологізмів в політичному дискурсі із загальною демократизацією життя в суспільстві і, відповідно, з більш вільним ставленням учасників комунікації до вибору мовних засобів для вираження своїх думок, з відносною відсутністю політичної цензури і з підвищеною експресивністю сучасної публічної промови, з пошуком нових методів досягнення бажаного ефекту і залучення уваги адресата до тих чи інших явищ.

Існує певна специфіка вживання фразеологічних одиниць як в зовнішньому, так і у внутрішньому політичному дискурсі, що характеризуються

різними стосунками між комунікантами і розбіжністю цілей вживання різних мовних засобів.

У зовнішньому політичному дискурсі (мітинги, інтерв'ю, засідання, як правило, освітлювані ЗМІ) політик звертається безпосередньо до електорату. Отже, текст виступу повинен бути доступним, коли йдеться про сприятливі події або, коли критикуються дії опонента. Саме за таких умов, можна говорити про насичення дискурсу розмовними виразами, прислів'ями, приказками.

У внутрішньому політичному дискурсі політик, використовуючи зазначені вище засоби, звертається до інших політичних діячів на засіданнях або, рідше, через засоби масової інформації. В даному випадку, як правило, використовується однозначна, спеціальна лексика і термінологія.

Проблема класифікації фразеологізмів упродовж багатьох років знаходиться в центрі уваги мовознавців. Фразеологія пропонує різні типи класифікацій фразеологічного складу мови залежно від властивостей фразеологізмів та методів дослідження. До фразеологізмів деякі мовознавці відносять лише номінативні форми – словосполучення, а інші вважають доречними й комунікативні форми – крилаті вирази у формі речень. Проте правил щодо їх утворення не існує.

Класифікувати фразеологізми можна на функціональному, граматичному (морфологічному і синтаксичному), історичному, семантичному рівнях.

Неоднозначне тлумачення фразеологічних одиниць і в західній лінгвістиці. Так, Теа Шиппан під фразеологізмом розуміє «стійку єдність, яка складається більше ніж з одного слова» [6, с. 47]. Основна сфера фразеологічного складу мови характеризується автором відтворюваністю, постійністю, лексикалізацією, ідіоматичністю. Дослідниця називає основні критерії фразеологічності і приводить їх детальний опис:

1) відтворюваність (фразеологізми є відносно постійними компонентами мовної системи, відтворюваними як єдність, без новоутворень);

2) стійкість (фразеологізми є мовноцілісними, їх видозміна можлива лише незначною мірою);

3) лексикалізація (фразеологізми, порівняно з вільною синтагмою, утворюють нову семантичну єдність); конститuentи фразеологізму можуть втрачати свою самостійність частково, або повністю);

4) ідіоматичність (значення фразеологізму може бути витлумачено за значенням його конститuentів) [6, с. 48].

В. Фляйшер стверджує, що класифікації допомагають нам зрозуміти динаміку та гнучкість системи. Він пропонує як семантичні, так і синтаксичні, а також структурні та функціональні критерії класифікації. Науковець виділяє такі типи фразеологізмів: номінативні, комунікативні, фразеологічні шаблони, морфологічно-синтаксичну класифікацію, що розмежовує ад'єктивні, адвербіальні, субстантивні і вербальні класи фразеологізмів [5, с. 117]. Вчений встановлює наступні взаємозв'язки між фразеологізмами та словом, що належить до певної частини мови:

1) фразеологізм, як і слово, виконує синтаксичну роль в якості члена речення;

2) фразеологізм має ті ж самі морфологічно-граматичні категорії, що й відповідні еквівален-

ти, що виражені окремим словом: як «іменник» або «прикметник» – родом, числом, відмінком; як «дієслово» – часом, особою, числом;

3) фразеологізм має валентність. Фразеологізм в ролі «дієслова» можуть бути одновалентними та полівалентними;

4) фразеологізми при утворенні речення мають бути семантично узгоджені, як і слова [5, с. 143].

Всі чотири класи фразеологізмів відрізняються за синтаксичною структурою. Субстантивні фразеологізми найчастіше складаються з іменника та різних видів означення. Ад'єктивні фразеологізми включають лише такі словосполучення, котрі вживаються як єдине ціле, в якості присудка або попереднього означення. Синтаксичні структури адвербіальних фразеологізмів утворюються за допомогою іменника в якості опорного слова або базового елемента. Віддієслівні фразеологізми – найчисленніша група, яка характеризується різноманітністю структури, що обумовлена здатністю дієслова утворювати словосполучення з іменниками, прикметниками, прислівниками, а також іншими дієсловами. В. Фляйшер виділяє 4 групи віддієслівних фразеологізмів, залежно від базового компонента:

- 1) з субстантивним базовим компонентом;
- 2) з ад'єктивним
- 3) з адвербіальним;
- 3) з другим віддієслівним компонентом [5, с. 143–144].

Класифікація структурно-граматичних типів фразеологізмів залежить від позиції філолога та його позиції стосовно фразеології. Отже, розглянемо фразеологізми за морфологічно-синтаксичною класифікацією В. Фляйшера, що вважається однією з найдетальніших та, так само, ґрунтується на розподілі фразеологізмів в окремій групі за їх приналежністю до певної частини мови. У межах цієї класифікації виокремлюють чотири групи фразеологізмів: субстантивні, ад'єктивні, адвербіальні та віддієслівні.

1. Субстантивні:

А) означення, виражене прикметником + іменник:

der rote Faden; das traurige/dunkle/lange Kapitel;

Б) іменник + означення, виражене іменником в родовому відмінку:

der Abend des Lebens; das Salz der Erde; im Taumel der Sinne; die Fahne des Kampfes; das Zentrum der Aufmerksamkeit;

2. Ад'єктивні фразеологізми:

А) прикметник / прислівник + дієприкметник II: *Gut gemacht, frei erfunden;*

Б) парні сполуки прикметника зі змінним другим компонентом:

Kurz und bündig; klipp und klar; heil und unversehrt;

В) прийменник zum + інфінітив + прикметник:

Zum Sterben schön, zum Platzen voll, zum Abgewöhnen schlecht.

3. Адвербіальні фразеологізми:

А) прийменник + іменник:

Zum Abgewöhnen; zum Anfassen; auf Abwegen; unter Tage;

Б) прийменник + прислівник / прикметник + und + прислівник / прикметник:

Kurz und bündig; klipp und klar; heil und unversehrt; stets und ständig;

В) прийменник + іменник + und + іменник:

in Schutt und Asche; mit Ach und Krach, auf Biegen und Brechen; mit bestem Wissen und Gewissen;

Залежно від базового компонента В. Фляйшер виділяє 3 групи віддієслівних фразеологізмів: з субстантивним базовим компонентом, з ад'єктивно-адвербіальним і з другим віддієслівним компонентом.

4. Віддієслівні фразеологізми.

А) з субстантивним базовим компонентом:

Eine Brücke schlagen; zu Ende gehen; über den Berg sein; eigenen Weg gehen; alle Karten in der Hand behalten; die Karten gut mischen; wie Phoenix aus der Asche steigen; vom Regen in die Traufe bringen; die Sonne lacht; die Zeit drängt; sich zu Herz nehmen; einen Bogen spannen; in Kraft treten; eine Brücke schlagen; Karten im Spiel haben; die Karten aufdecken; in einem Boot sitzen; vom Zaun brechen; Steine in den Weg legen; die Hebel in Bewegung setzen; den Boden vorbereiten; bei Null anfangen; auf der Nase herumtanzen.

Б) з ад'єктивно-адвербіальним компонентом:

Hitzig werden; daneben gehen; kaputt machen; heiß umkämpft sein;

В) з другим віддієслівним компонентом:

etw./nichts zu tun haben; etwas sein lassen; etwas gelten lassen.

Очевидним є факт, що найбільшу групу фразеологізмів за морфологічно-синтаксичною класифікацією займає група віддієслівних компонентів з базовим субстантивним компонентом. Адвербіальна група – друга за поширеністю, субстантивна група фразеологізмів займає третє місце за регулярністю вживання, ад'єктивна група характеризується найменшою кількістю фразеологізмів.

Тематично фразеологізми, що вживались вищезгаданими політиками можна класифікувати таким чином:

Учні: *über den Berg sein; eigenen Weg gehen; alle Karten in der Hand behalten; die Karten gut mischen; wie Phoenix aus der Asche zu steigen; vom Regen in die Traufe bringen; die Sonne lacht; das Zentrum der Aufmerksamkeit; In der Ruhe liegt die Kraft; Ausnahmen bestätigen die Regel; Scherben bringen Glück; heller Kopf.*

Наполегливість/Рішучість: *mit ganzer Kraft; mit aller Kraft; ein für alle Mal; Schritt für Schritt; Zwei Schritte vorwärts, einen zurück; über kurz oder lang; einen Bogen spannen; aller guten Dinge drei sind.*

Співпраця: *eine Brücke schlagen; Hand in Hand; die Tür offenhalten; welche Karten in Spiel haben; die Karten aufdecken; in einem Boot sitzen; vom Zaun brechen; Steine in den Weg legen; der rote Faden; die Welt mit den Augen des anderen sehen; Gegensätze ziehen sich an.*

Готовність до дії: *die Hebel in Bewegung setzen; den Boden vorbereiten; bei Null anfangen; auf der Nase herumtanzen; über Bord werfen; keinen Stein auf dem anderen lassen.*

Поразка: *die Flinte ins Korn werfen; kaputt machen; in Schutt und Asche; das traurige/dunkle Kapitel; Wer anderen eine Grube gräbt, fällt selbst hinein.*

Незпезненість: *auf dünnem Eis gehen; wie auf Nesseln sitzen; Es ist nicht alles Gold, was glänzt.*

Контроль: *unter die Nase reiben; ins Detail gehen; in der Hand haben; im Auge haben; aus den Augen verlieren; zum Schweigen bringen.*

І.І. Чернишова пропонує класифікувати фразеологізми за структурно-семантичною класифікацією, що так само, як класифікація В.Виноградова передбачає три групи фразеологічних одиниць: фразеологічні єдності, фразеологічні вислови, фразеологічні сполучення [3, с. 35–59].

Фразеологічні єдності:

– Парні сполучення: *Tag und Nacht; in Schutt und Asche; mit Ach und Krach; kurz und bündig; klipp und klar; groß und klein; wohl oder übel; weder Fisch noch Fleisch.*

– Компаративні єдності: *Wie ein Affe auf dem Schleifstein sitzen; wie auf Nesseln sitzen.*

– Фразеологічні єдності інших типів: *Einen Bogen überspannen; Steine in den Weg legen; den Boden vorbereiten; die Flinte ins Korn werfen; aus den Augen verlieren; auf der Nase herumtanzen; im Auge haben; vom Zaun brechen; auf dünnem Eis gehen; die Auge in der Hand haben; in einem Boot sitzen; über Bord werfen; Karten im Spiel haben; die Karten aufdecken; vom Regen in die Traufe bringen; das Salz der Erde; nicht mehr alle Nadeln an der Tanne haben.*

Фразеологічні вислови:

– Прислів'я загального вжитку, приказки та крилаті вислови: *Aller guten Dinge sind drei; Zwei Schritte vorwärts, einen zurück; Die Ratten verlassen das sinkende Schiff; alte Liebe rostet nicht; Wer zuerst kommt, mahlt zuerst; Scherben*

bringen Glück; Es ist nicht alles Gold, was glänzt; Wer anderen eine Grube gräbt, fällt selbst hinein; Geld regiert die Welt.

– Стійкі й відтворювані вигукки і модальні вислови: *Gut gemacht; Gott sei Dank; Oh Mensch.*

Фразеологічні сполучення:

– Термінологічного характеру: *heller Kopf; die Eulersche Zahl; die gemischte Zahl; der absolute Nullpunkt.*

– Нетермінологічного характеру: *Das traurige Kapitel; die schwarze Arbeit; das dunkle Geschäft, der weiße/schwarze Neid; die goldene Weisheit.*

Серед трьох груп фразеологізмів за класифікацією І. Чернишової, кількісно найбільшу групу представляють фразеологічні єдності, а от найменш вживаною є група фразеологічних сполучень.

Висновки і пропозиції. Отже, як свідчить проведене дослідження, найпоширенішою групою фразеологізмів за морфологічно-синтаксичною класифікацією є група віддієслівних компонентів з базовим субстантивним компонентом, найчастіше вживаними в промовах політиків виявились фразеологічні єдності, а тематично розподілити вживані політичними діячами фразеологічні єдності можна на групи, що позначають: успіх, наполегливість/рішучість, співпрацю, готовність до дії, невпевненість та контроль. Перспективу подальших розвідок вбачаємо в дослідженні специфіки перекладу фразеологізмів, що використовуються німецькомовними політиками, українською мовою.

Список літератури:

1. Падалка О.В. Політична промова та її просодичні характеристики. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство.* 2012. № 6(231). С. 66–69.
2. Самойлова І.В., Подвойська О.В. Лексичні особливості політичних промов. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Філологічні науки.* 2016. Кн. 1. С. 235–238.
3. Чернышова И.И. Фразеология современного немецкого языка. Москва, 1970. 198 с.
4. Elspaß S. Phraseologie im deutschen Parlamentarismus. Zu historischen Entwicklungen im Sprachverhalten politischer Redner. URL: https://www.researchgate.net/publication/323111457_Phraseologie_im_deutschen_Parlamentarismus_Zu_historischen_Entwicklungen_im_Sprachverhalten_politischer_Redner (дата звернення: 17.04.2020).
5. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig, 1982. 250 s.
6. Schippan T. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. Tübingen, 1992. 306 s.

References:

1. Padalka, O.V. (2012). Politychna promova ta yii prosodychni kharakterystyky [Political speech and its prosodic characteristics]. *Naukovi visnyk Shkhidnoevropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, no. 6(231), pp. 66–69.
2. Samoilo, I.V., & Podvoiska, O.V. (2016). Leksychni osoblyvosti politychnykh promov [Lexical features of political speeches]. *Filolohichni nauky*, vol. 1, pp. 235–238.
3. Chernishova, I.I. (1970). Frazеologiya sovremennogo nemeckogo yazyka [Phraseology of modern German]. Moskva: Vysshaya shkola.
4. Elspaß, S. Phraseologie im deutschen Parlamentarismus. Zu historischen Entwicklungen im Sprachverhalten politischer Redner. URL: https://www.researchgate.net/publication/323111457_Phraseologie_im_deutschen_Parlamentarismus_Zu_historischen_Entwicklungen_im_Sprachverhalten_politischer_Redner (data zvernennia: 17.04.2020).
5. Fleischer, W. (1982). Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache [Phraseology of modern German]. Leipzig: VEB.
6. Schippan, T. (1992). Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache [Lexicology of modern German]. Tübingen: Niemeyer Verlag.